

Verkiezingen in Congo

Over loze beloftes en tellen tot diep in de nacht

Door René Roemersma en Jolien Schure

Nederlands instituut voor Zuidelijk Afrika

Nederlands instituut voor Zuidelijk Afrika

Het Nederlands instituut voor Zuidelijk Afrika (NiZA), voortgekomen uit de anti-apartheidsbeweging, is een politiek onafhankelijke organisatie die zich bezig houdt met internationale samenwerking. Samen met zuidelijk Afrikaanse organisaties strijdt NiZA voor een eerlijke verdeling van macht en middelen en democratisering van zuidelijk Afrika. Naast lobby en voorlichting in Nederland en Europa voert NiZA met zijn partners drie programma's in zuidelijk Afrika uit: Mensenrechten en Vredesopbouw, Economie en Media.

Colofon

Uitgave: Nederlands instituut voor Zuidelijk Afrika, februari 2007

Auteurs: René Roemersma en Jolien Schure

Redactie: Berendien Bos

Foto's: Jolien Schure(© NiZA),

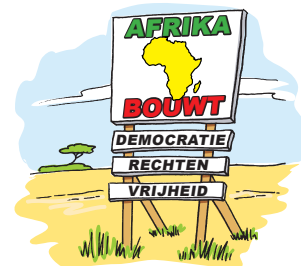
m.u.v. pagina 39: © AP

Vormgeving: Jan Abraham Vos

Druk: Woeste Vis, Amsterdam

ISBN: 978-90-78028-10-9

Deze publicatie is onderdeel van NiZA's campagne Afrika Bouwt. Hivos heeft een financiële bijdrage geleverd.

geen grenzen
aan mensen
HIVOS

Verkiezingen in Congo

Over loze beloftes en tellen tot diep in de nacht

Door René Roemersma en Jolien Schure

Nederlands instituut voor Zuidelijk Afrika

Bron: International Crisis Group - www.icg.com

Inhoudsopgave

Democratische travestie - inleiding Wiep Bassie /6

Zijn er genoeg lianen? - 24 juli 2006 - Jolien Schure /8

Wie gaat met wie? - 26 juli 2006 - René Roemersma /11

Petjes en beloften - 27 juli 2006 - Jolien Schure /14

Van Che tot Hewa Bora - 28 juli 2006 - René Roemersma /18

Livingstone in Fizi - 29 juli 2006 - René Roemersma /20

Bemba eist zijn geld terug - 30 juli 2006 - René Roemersma /22

Geen ja, geen nee - 30 juli 2006 - Jolien Schure /25

Kinshasa is de hotspot - 2 augustus 2006 - René Roemersma /28

Geen grote praters - 30 oktober 2006 - René Roemersma /30

Nawoord - januari 2007 - Wiep Bassie /32

Websites /33

Historisch overzicht /34

Verkiezingen: uitslag en partijen /36

NiZA en de Democratische Republiek Congo /40

Over de auteurs /42

Verklarende woordenlijst / 43

Democratische travestie

Inleiding

In 2006 vonden in de Democratische Republiek Congo (DRC)¹ de eerste democratische verkiezingen plaats sinds ruim veertig jaar. Namens het Nederlands instituut voor Zuidelijk Afrika (NiZA) waren twee waarnemers aanwezig tijdens deze historische verkiezingen. De verhalen die Jolien Schure en Rene Roemersma ter plekke via een web-dagboek optekenden, zijn in dit boekje gebundeld. Ze schrijven over de logistieke problemen van deze gigantische operatie, over kleurrijke rally's, maar ook over het twijfelachtige democratische gehalte van de verkiezingen.

De verkiezingen zijn voorgesteld als het wondermiddel voor Congo. Zij moesten een eind maken aan wanbestuur, corruptie, de plundering van natuurlijke grondstoffen en de steeds oploeiende gevechten tussen milities en regeringsleger. De honderden miljoenen dollars van de internationale gemeenschap dienden als smeermiddel om Congo richting democratie te bewegen.

De twee grootste kanshebbers bij de presidentsverkiezingen, Joseph Kabila en Jean-Pierre Bemba, hebben echter een bestuurlijk verleden waarbij menig dictator een toonbeeld van democratie is. Als leiders van nietsontziende milities hielden zij huis in de lucratieve grondstofprovincies. Vervol-

gens namen zij, als “voormalig” rebellenleiders, plaats in de overgangsregering die werd gevormd na de vredesbesprekingen van 2002. In deze overgangperiode hebben Kabila en Bemba zich *puissant* verrijkt met opbrengsten uit de mijnbouw en door grove corruptie.

En nu? De verkiezingen liggen een paar maanden achter ons. Grootschalige fraude is uitgebleven en Congo heeft met Kabila zijn eerste democratisch gekozen leider. Maar eerlijk gezegd heeft dit weinig te maken met democratie. Bemba en Kabila hadden de best gevulde campagnekassen, maar konden ook via omkoping van journalisten en geweld tegen concurrerende kandidaten de verkiezingsstrijd flink manipuleren. Partijprogramma's speelden geen enkele rol. Onafhankelijke kiezersvoorlichting is nauwelijks van de grond gekomen. Congolese partners van NiZA hebben met een verkiezingskaravaan door delen van Oost-Congo neutrale informatie gegeven, maar de meeste mensen moesten het doen met verkiezingsretoriek van politici en van hun bevriende media.

Hoe het ook zij, de plundersaars zijn democratisch verkozen en hebben nu een vrijbrief om daar mee door te gaan. De kans is klein dat Kabila zich serieus gaat inzetten voor zijn verkiezingsbeloften van betere wegen, riolering, aanpak van de bureaucratie, opbouw van een nationaal leger en justitieel apparaat.

¹ In deze publicatie noemen we het land afwisselend DRC of Congo.

Desondanks hebben deze verkiezingen laten zien dat veel mensen op vooruitgang hopen en zelf mee willen doen. Bijna alle Congolese organisaties waarmee NiZA samenwerkt, hebben zich samen ingespannen om duizenden lokale waarnemers voor deze historische verkiezingen op te leiden. Een grote prestatie!

Juist nu komt het er op aan dat mensen de pas gekozen bestuurders – lokaal en nationaal – kritisch

volgen en scherp houden. De bewegingsvrijheid van journalisten en maatschappelijke organisaties lijkt stapsgewijs groter te worden, maar het blijft gevaarlijk werk. Wil de Democratische Republiek Congo haar naam ooit eer aan doen, verdienen deze mensen daarom onze volledige steun.

Wiep Bassie, DRC-coördinator van NiZA

Partnerorganisaties van NiZA aan het werk. Van links naar rechts: Training van journalisten - steun aan strijd tegen illegale houtkap - journalisten aan het werk in de verkiezingskaravaan.

Zijn er genoeg lianen?

Lubumbashi, 24 juli 2006

Jolien Schure

Het eerste dat ik zie als ik in Lubumbashi uit het vliegtuig stap is een enorm spandoek met de afbeelding van president Joseph Kabila. Het is drie uur 's nachts en slaapdrunken van de vertraagde reis vanuit Brussel verenigen we ons met de contactpersoon die ons door de douane helpt.

Jean Claude stond uren te wachten en na zijn vriendelijke begroeting zegt hij bezorgd te zijn. *“Het is niet zo veilig voor mij om zo laat op pad te zijn. De bedreigingen aan het adres van mijn mensenrechtenorganisatie houden aan en ik ben hier met mijn beveiligingsagent. Laten we snel gaan.”*

Even later rijden we door de donkere nacht met de beveiligingsagent, slechts bewapend met wapenstok. Onderweg zien we nog meer spandoeken van verkiezingskandidaten, netjes verdeeld rondom de rotonde. Sommigen zijn met de hand geverfd.

De afgelopen weken heb ik veel gelezen, een training gevolgd over veiligheid en verkiezingswaarneming en allerlei prognoses gehoord. Over precies een week zullen de eerste onafhankelijke verkiezingen in Congo sinds 45 jaar plaatsvinden. Ik ben zo benieuwd. Is de bevolking goed op de hoogte? Waar hopen zij op? Hoe gaat het straks allemaal verder?

Ik ben lid van de delegatie van EURAC*. Deze groep internationale waarnemers is uitgenodigd door een netwerk van maatschappelijke organisaties in Congo (CDCE*) die meedoen aan de verkiezingswaarneming. Ik prijs mezelf gelukkig dat ik erbij mag zijn.

Verkiezingstoerisme

De volgende dag word ik bij mijn pension opgehaald door Timothy om naar een *briefing* over de verkiezingswaarneming te gaan, met een groep internationale en Congolese waarnemers. De trainer voert ons op levendige wijze door de technische informatie uit de kieswet en waarschuwt voor de serieuze taak die ons te wachten staat: *“Dit is géén verkiezingstoerisme, maar een serieuze taak. Jullie zullen vertrouwen moeten wekken bij de bevolking om bij te dragen aan geloofwaardigheid van de uitkomsten.”* Hij vervolgt: *“Wat doe je als je iemand met een stapel stembiljetten de stembus ziet vullen? Grijp je hem bij de kraag? Ga je stennis schoppen? NEE! Waarnemen betekent dat je kijkt, informatie verzamelt en alles doorgeeft aan de missie voor onze eindverklaring over deze verkiezingen.”*

We moeten op allerlei dingen letten. Is de stembus leeg bij aanvang? Is er iemand die de kiezers beïnvloedt bij het stemmen? Wordt de stembus ‘per ongeluk’ even meegenomen als de baas van het stembureau gaat lunchen? Maar ook lastiger waar te nemen zaken: hoe worden Congolezen die niet kunnen lezen, geholpen bij het stemmen? Wat doe je als iemand in het stemhokje een pamflet van ‘zijn’ partij ophangt?

Valse voorwendselen

De training roept veel reacties op bij de Congolese deelnemers. *“Veel kiezers reageren op loze beloften. Ze stemmen voor het ziekenhuis of de zak mee die hun beloofd wordt. Ze kennen de partijprogramma’s niet. De posters die in de straten hangen, worden door tegenstanders vernietigd. De spanningen tussen partijen worden steeds groter. Ook zijn er spotprenten waarin partijen elkaar beledigen om meer stemmen te winnen.”*

* Woorden met een asterisk (*) verwijzen naar de verklarende woordenlijst op pagina 43.

Een ander vat samen: *"Veel partijen krijgen hun leden onder valse voorwendselen. Er is veel sentiment en weinig echte informatie over de daadwerkelijke programma's."*

Ook zien de Congolese waarnemers een belangrijke taak voor zichzelf: *"Wij blijven! Straks, als de internationale waarnemers weer vertrokken zijn, hebben we een grote verantwoordelijkheid tegenover de bevolking. Onze informatie moet nauwkeurig zijn."*

De trainer vervolgt: *"We willen vrede, dat de oorlog weggaat. Ons proces van democratisering is anders dan in andere landen. De partijen zijn bijeengekomen en hebben besloten tot deze verkiezingen. Maar er zijn nog steeds tegenstanders; zij zijn bang om te verliezen en zullen anderen willen beschuldigen. Wij moeten eerlijke rapportages opleveren. Als wij fraudegevallen vastleggen, draagt dit bij aan de geloofwaardigheid van de verkiezingsuitslag."*

Veel logistieke zaken zijn vandaag, zes dagen voor de verkiezingsdag, nog niet helemaal duidelijk. De regionale coördinator reageert laconiek: *"Comme on dit ici, le jeu des singes commence avec les lianes."*²

Ik blijf ingedeeld te zijn in Kipushi, een plaatsje 30 km van Lubumbashi. Daar gaan verder geen andere internationale waarnemers naar toe. In Kipushi zal ik op de dag van de verkiezingen ruim voordat het stembureau opengaat, klaarstaan!

Boycot

Diezelfde middag loop ik met Timothy over straat. Iemand groet ons. De man blijkt een belangrijk lid van de partij UDPS die de verkiezingen boycot. Hij steekt meteen van wal over de verkiezingen: *"We zullen de straat opgaan en de hele dag marcheren. We zullen niet met stenen gooien, maar duidelijk maken dat we niet achter de verkiezingen staan. We kunnen de huidige kandidaten - allemaal gewapende groepen - toch niet steunen? Op 30 juli marcheren we door de straten. We zullen zien of de mensen liever naar de stembus gaan of zich achter ons scharen. We zullen ons uitspreken tegen elke uitkomst."*

2 Zoals we hier zeggen: "Het spel van de apen begint met lianen."

Als de man is uitgeraasd, verklapt Timothy dat ik internationaal verkiezingswaarnemer ben. De man reageert verheugd en geeft ons zijn telefoonnummer om binnenkort met zijn partij te komen praten...

We lopen verder en een busje met grote luidsprekers rijdt langs. Affiches van een mij onbekende partij - een van de 267! - prijken op de wagen. Op alle muren in de stad lachen ontelbare portretten van kandidaten me toe. Een vrouw met een 'Kabila t-shirt' passeert.

Nog zes dagen. Zullen er genoeg lianen zijn?

Wie gaat met wie?

Bukavu, 26 juli 2006

René Roemersma

“Nu moet het toch niet doller worden,” briest Paul Staal, oudgediende uit de anti-apartheidsstrijd en collega-verkiezingswaarnemer. Het was ook wel ironisch wat er tijdens een van de *briefings* gebeurde: kolonel Bossie en kolonel Hennie, respectievelijk veiligheidsexpert en oud-kolonel van de Zuid-Afrikaanse politie, waren net klaar met een kleine voorlichting. Samen met een Zuid-Afrikaanse ambtenaar van het ministerie van Buitenlandse Zaken hadden ze zojuist het succes opgeëist van de Congolese overgang van burgeroorlog naar vrede.

Maar dat was niet het ergste. Deze drie Afrikaner heren hebben hun wortels in het apartheidsleger. Zij hebben blijkbaar zelf ook een 'transitie' doorgemaakt. En uitgerekend deze mannen stonden hier de vreedzame overgang naar een parlementaire democratie. Waar de Zuid-Afrikaanse waarheidscommissie al niet goed voor is geweest.

Overal Zuid-Afrikanen

Overal in het land kom je Zuid-Afrikanen tegen: in het *Grand Hotel* van Kinshasa zitten veel zakenmannen; het merendeel van het VN-personeel in Katanga komt uit Zuid-Afrika. Vandaag de dag zijn Zuid-Afrikaanse veiligheidsexperts erg populair. Ze hebben allemaal militaire ervaring en hebben de naam dat zij, anders

dan hun lokale collega's niet omgekocht kunnen worden. Dat geeft de Congolese zakenmannen en politici wat meer vertrouwen.

Maar goed, daar gaat het nu niet om. De verkiezingen komen en de Europese ngo's van EURAC* hebben een grote waarnemersmissie gestuurd om hun Congolese collega's uit het maatschappelijke middenveld een hart onder de riem te steken.

Vandaag hebben we de eerste grote vergadering met de lokale waarnemers van CDCE*. Eerst leek het erop dat het trainen van 50.000 waarnemers en ze op hun post krijgen een groot fiasco zou worden. Dat viel erg mee, althans in Zuid-Kivu. Weliswaar werd de 50.000 niet gehaald, maar het CDCE, die als netwerk van maatschappelijke organisaties dit project trekt, was er toch in geslaagd om een flinke hoeveelheid mensen op te leiden en ter plekke te krijgen. Gezien de staat van de wegen en het communicatienetwerk is dat een knap staaltje organisatiekunde.

Verkiezingskaravaan

De teams worden samengesteld en de plaatsing wordt nog een keer doorgenomen. De meeste internationale waarnemers gaan met MONUC*-vluchten naar hun bestemming. Dat laatste is niet helemaal de bedoeling van mijn missie.

Het volgende is het geval. In februari heeft NiZA met twee Congolese organisaties³ een 'verkiezingskaravaan' opgezet. Reizend door Noord- en Zuid-Kivu spraken mensenrechtenactivisten en journalisten met bewoners om te horen hoe de verkiezingen bij hen leefden en om onafhankelijke informatie te geven. Deze discussies waren *live* op de radio te horen.

In deze '*Caravane de la societe civil et des medias*' werd ook neutrale voorlichting over verkiezingen en andere mensenrechten gegeven. Hard nodig, want tijdens het referendum⁴ was gebleken dat heel veel mensen niet op de hoogte zijn van hun rechten en verplichtingen. En niet alleen als het om verkiezingen gaat. Wij wilden tijdens de verkiezingen opnieuw met zo'n karavaan het land in om te horen hoe de verkiezingen verlopen, maar ook om meer vertrouwen te wekken bij de bevolking.

3 Radio Maendeleo in Bukavu en CENADEP*. Zie ook het hoofdstuk NiZA en de Democratische Republiek Congo.

4 In december 2005 werd een referendum gehouden over de nieuwe grondwet. 84% van de kiezers stemde vóór en koos daarmee voor een Congo als gedecentraliseerde eenheidsstaat. Een president mag twee keer voor vijf jaar worden gekozen.

Ons voorstel zorgde voor wat beroering bij EURAC. Men ziet de rol van de pers en die van de waarnemers als strikt gescheiden. Voor zover het gaat om officiële verklaringen van de waarnemingsmissies is dat logisch. Maar er zijn geen tegenstrijdige belangen als het gaat om samen reizen of om een betere informatieverspreiding over de verkiezingen. Geaccrediteerde journalisten hebben namelijk ook toegang tot de stembureaus en dus in principe toegang tot dezelfde informatie als ik. Na enige discussie werd het principe geaccepteerd en komt er nu een *'synergie des medias'* die de verkiezingen gaat verslaan in drie verschillende karavanes. In het zuiden (Fizi, Baraka), het zuid-westen (Mwenge) en het noord-westen (Shabunda).

Deze waarnemer gaat naar Baraka. Jullie horen er nog meer van.

Petjes en beloften

Lubumbashi, 27 juli 2006

Jolien Schure

Vanochtend is het tijd voor een paar officiële bezoeken. We spreken een Europese diplomaat die erg optimistisch is over de verkiezingen: *“De onafhankelijke kiescommissie CEI* heeft bergen verzet. Ik heb in meerdere landen transitieperioden meegemaakt en er is nooit één recept voor de weg naar democratie. Wat ik wel geloof, is dat de maatschappelijke organisaties samen de bruggen slaan en het cement vormen voor een rechtvaardige samenleving. Dit is hier in Congo zeker het geval.”*

Over de internationale donoren is de man minder te spreken: *“Het werk stopt niet na de verkiezingen. Juist dan is het belangrijk om als internationale gemeenschap toezicht te houden en de nieuwe overheid te be-*

geleiden bij de grote projecten voor de ontwikkeling van Congo. Nu bestaat het gevaar dat de verdeeldheid tussen donoren, niet in de laatste plaats tussen de Europese landen, tot wanorde in de vervolgtrajecten leidt. Als de nieuwe overheid het zonder goede coördinatie van buitenlandse donoren moet doen, maakt het niet uit wie er straks aan de macht komt. Dan zal 'het grote geld' weer her en der in zakken verdwijnen en komt er geen duurzame ontwikkeling voor het land."

Baantje

Op de binnenplaats van het enorme gebouw van de kiescommissie staan mensen zich te verdringen om de papieren aan de muur te lezen. Op de affiches staat aangekondigd welke persoon welke functie gaat bekleden in één van de duizenden stembureaus in en rond Lubumbashi. De aankomende verkiezingen lijken op het moment Congo's grootste werkgever te zijn. Voor de deur van de voorzitter staan tientallen mensen te dringen voor een afspraak en de gemoederen zijn verhit.

De voorzitter vertelt: *"Al deze mensen die buiten staan, hopen nog een baantje te krijgen. Het is onmogelijk om iedereen tevreden te stellen."* Wijzend op stapels papieren vervolgt hij dat men op schema ligt met de enorme logistieke operatie. Hij is moe. Maar ook enthousiast: *"Zondag zitten we klaar."*

Het nieuws gonst al dagen door de stad; president Kabila komt binnenkort naar Lubumbashi. Ook veel andere presidentskandidaten bezoeken de op-twee-na-grootste stad van Congo in de dertig dagen tellende campagneperiode. Vandaag kondigt de radio aan dat het zo ver is. Midden in de stad zijn duizenden PPRD-aanhangers* samengekomen om de zittende president toe te zingen.

Kabila's campagneteams hebben t-shirts uitgedeeld en iedereen die komt, kan een 'bewijs van deelname' afhalen. Dat is straks goed voor 500 Congolese frank (ongeveer 1 euro). De metershoge posters van Kabila omringen het plein. Overal wapperen partijvlaggen, auto's zijn beplakt met stickers en iedereen draagt een gele pet met Kabila erop.

Nieuwe beloftes

Tijdens een van onze afspraken horen we de sirenes al loeien: Kabila komt er aan. Als we een kwartier later buiten staan, is Kabila's toespraak al weer afgelopen! Gelukkig zijn er nog genoeg PPRD-aanhangers op straat, die graag willen vertellen: *"Kabila wenste zijn campagnetournee speciaal bij ons in Lubumbashi te*

eindigen. Katanga is zijn geboortegrond. Toen Kabila aan de transitieperiode begon, deed hij het Congolese volk drie beloften: hij zou het volk verenigen; de oorlog beëindigen en verkiezingen houden. De eerste twee beloften heeft hij ingelost. Wij Katangezen, kunnen eindelijk alle provincies in ons land doorkruisen. Dat kon tijdens de oorlog niet. En de derde belofte over de verkiezingen is nabij. Kabila vertelde over mensen die de verkiezingen willen uitstellen, maar hij verzekerde ons dat het zondag gewoon doorgaat. Kabila heeft ons een aantal nieuwe beloften gedaan. Hij gaat de wegen verbeteren zodat we gemakkelijker kunnen reizen. Ook wordt de elektriciteitsvoorziening betrouwbaar en krijgen we schoon water. Tot slot zei Kabila dat hij de studies van onze kinderen gaat betalen.”

We lopen door. Langs de weg staan nog veel mensen geduldig te wachten, hopen op een glimp van Kabila. Ik kan nog net op tijd een geel PPRD-petje weigeren: als verkiezingswaarnemer is mijn *dresscode* wit.

De lokale televisie toont het een na het andere campagnespotje van parlements kandidaten. De kieswet zegt dat de hoge raad voor de media HAM* ervoor moet zorgen dat iedereen evenveel zendtijd krijgt. In

PPRD-aanhangers wachten op Kabila.

Lubumbashi zijn 346 *députés*. Van hen gaan straks 11 naar het parlement in Kinshasa. Alle kandidaten hebben een eigen boodschap voor de kijkers. En toch ook weer niet... Vrede, democratie, eenheid van het Congolese volk. Daar staat iedereen voor. Het is moeilijk om op te vallen met zoveel concurrenten en dus maken de kandidaten speciale liedjes voor vrouwen, jongeren, ouderen of mensen met een bepaalde religie. Maar uiteindelijk zijn ze er toch voor iedereen...

Zak meel

Hoe te kiezen? Op straat loop ik een groep jonge theatermakers en studenten tegen het lijf. Ze nodigen me uit voor een 'educatief toneelstuk' over de verkiezingen. Zelf zeggen ze zich goed te verdiepen in de plannen van de kandidaten: *"Er zijn onder jonge mensen twee redenen om op een bepaald iemand te stemmen. De ene groep volgt het geld of het cadeau dat ze van een persoon of partij ontvangen. Ik ben bang dat dit meer dan de helft is. Er is te weinig politiek debat. De andere groep, vooral studenten, verdiepen zich in de boodschap van de kandidaten. Ikzelf bijvoorbeeld, heb vier kandidaten - twee vrouwen en twee mannen - uit de lijst geprikt en ben gaan kijken waar zij nu eigenlijk voor staan. Ik twijfel nog steeds. De één belooft veel goeds op het gebied van milieu. De ander staat voor gelijke rechten van vrouwen, ook belangrijk."*

Op het toneel gaan een man en zijn vrouw tegen elkaar te keer. Hij gelooft niet dat de verkiezingen iets goed zullen brengen. Zij schreeuwt dat Congo alleen kan groeien als er voor goede leiders wordt gekozen. *"Het gaat niet om 'de zak meel', maar om Congo's rijkdommen. Kijk naar onze mijnen. Die moeten eindelijk verstandig worden gebruikt."*

Het toneelstuk eindigt met een promopraatje over de parlements kandidaat die deze bijeenkomst heeft geregeld. *"Dit einde is anders dan normaal, als we ons hele stuk doen,"* fluistert de tekstschrijver me toe. Dan is het woord aan de kandidaat. Hij spreekt de zaal op zelfverzekerde toon toe: *"Er zijn weliswaar 346 mensen op jullie lijst, maar je kunt al twee groepen wegstrepen. Zij die zich hebben aangemeld omdat ze werkeloos zijn (ik niet, ik ben leraar en heb een prima baan) en zij die voortvluchtig zijn vanwege een criminele daad (ik niet, ik heb geen strafblad). De derde groep, waartoe ik zelf behoor, heeft echte plannen met dit land."*

De man spreekt verder over de problemen die hij wil aanpakken: werkeloosheid, slechte wegen, criminaliteit en wanprestaties van leger en politie (die al tijden geen salaris ontvangen). Aan het einde van zijn betoog laat hij een zelfgemaakt stembiljet zien. Het staat vol met foto's van hemzelf en het belangrijkste; zijn unieke kiesnummer. *"Het beste is als mensen hierachter hun kruisje of X plaatsen, een vingerafdruk kan*

ook, maar dan wèl goed in het midden en niet per ongeluk teveel aan de boven-, onder- of zijkant. Anders kan de stem ongeldig worden verklaard.”

Van Che tot Hewa Bora⁵

Baraka, 28 juli 2006

René Roemersma

Iemand vroeg zich af waarom de Congolese politici geen programma hebben, waarmee ze de verkiezingen ingaan en waar ze later op afgerekend worden. Waarom maakt niemand zich daar druk over?

Roof

Het wordt een beetje duidelijk als je de duizelingwekkende geschiedenis hoort van de stadjes Uvira, Fizi en Baraka aan het Tanganyika-meer, waar de Mai Mai actief is.

De Mai Mai is een beweging die alles en iedereen aanvalt die de belangen van de lokale bevolking schaadt. Vooral de grond wordt door de Mai Mai gewapenderhand verdedigd. Dat hebben ze in de loop der jaren met wisselend succes gedaan.

Bovendien is dit het gebied waar de vader van Joseph, Laurent Kabila, van midden jaren zestig tot midden jaren tachtig een permanente opstand tegen Mobutu voerde.⁶ Zijn verzetsbeweging werd korte tijd versterkt door de Cubaanse internationalisten onder leiding van Che Guevara. Che vond het maar niks,

5 Hewa Bora is de geboorteplaats van Joseph Kabila. In het Swahili betekent het 'mooie luchten'.

6 Deels ook vanuit de buurlanden in het oosten.

die Afrikaanse Kabilaanse revolutie, en trok zich in 1965 al snel terug. De beweging werd in 1984 door Mobutu verslagen. In 1996 probeerde Kabila het opnieuw. Toen trok hij Kinshasa binnen met hulp van een leger van kleine kinderen en pubers, allemaal gerekruteerd uit deze regio, op naar Kin la Belle.

Al die tijd bleven er Mai Mai-groepen bestaan. Toen de overgangsregering in 2003 in elkaar werd gespijkerd, kreeg de Mai Mai zelfs vertegenwoordigers in de overgangsbestuur. In de loop der jaren heeft de Mai Mai bondgenootschappen gesloten met iedereen van wie ze hulp verwachtten in hun strijd voor het behoud van de traditionele grondeigendomsverhoudingen. 'Storm geoogst en windeieren gelegd' zou je kunnen zeggen, want de groep is niet meer dezelfde als vroeger. Niet alleen omdat de lokale beweging nationaal is gegaan, een vredesaflaat van de overgangsregering, maar ook omdat ze door al die coalities en de conflicten gecorrumpeerd is geraakt en haar traditionele waarden is verloren.

Net als de Mau Mau⁷ is de Mai Mai ervan overtuigd dat hun mensen door bezweringen immuun worden voor kogels. Dat werkt alléén wanneer ze zich aan allerlei strikte regels houden. Gaat er een Mai Mai neer door kogels, dan is de verklaring dat die zich niet gehouden heeft aan de geboden van de geestelijk raadsman. Zoals het respecteren van een overwonnen vijand, vrouwen niet verkrachten, geen kindsoldaat maken. Doe je dit niet, dan werkt het medicijn tegen de kogels niet. Dat is allemaal anders geworden en de Mai Mai is net als andere verzetsgroepen in Congo, verworpen tot roofzuchtige en verkrachtende bende die naar de wapens grijpt om hun eigenbelang te verdedigen.

Evenwicht

En dát is precies een van de dingen die onder de Congolese politiek ligt. Het gaat er niet om wie vooruitgang zal brengen, de corruptie kan beëindigen en de bewierookte *good governance* wil invoeren. Het gaat er om wie de balans tussen de groepen kan garanderen en een vervolg van de gewapende conflicten kan voorkomen. Dáár rekent men de kandidaten op af.

Ogenschijnlijk gaan de verkiezingen over het opbouwen van natie-staat Congo. Daar zet de internationale gemeenschap fors op in. In de praktijk gaat het om het evenwicht tussen drie machtige 'rovers-netwerken' en de vraag onder welke omstandigheden zij de uitkomst zullen accepteren. Zo verklaarde een hoge diplo-

7 Keniaanse verzetsbeweging die van 1952-1956 tegen de Britse koloniale overheersing vocht.

maat waarom zijn land zoveel investeerde in de overgang naar democratie als volgt: “*Om de Congolese bevolking te beschermen tegen haar leiders.*”

En dat is niet eens zo'n gek idee als je kijkt naar de laatste dagen. Eén presidentiële kandidaat heeft al bedreigd met 'apocalyptische voorspellingen' als hij de tweede ronde niet haalt. Een ander heeft een politieke *rally* in Kinshasa gebruikt om af te rekenen met de hoge raad voor de media. Deze HAM* is gisteren volledig van de kaart geveegd. Zogenaamd op hol geslagen demonstranten hebben alle archieven, computers en de media monitoring apparatuur verbrand, gesloopt en gestolen. Zou het toeval zijn dat de HAM veel belastend materiaal had over deze kandidaat?

Livingstone in Fizi

Baraka, 29 juli 2006

René Roemersma

Onderweg van Uvira naar Baraka hebben de journalisten in de auto bij ieder dorp een verhaal. Het is moeilijk het gesprek op *good governance* te krijgen en vooral ook te houden. Het gaat hier om water.

Ontbossing

De afgelopen jaren is het waterpeil in het Tanganyika-meer ongeveer twee meter gedaald. In Bujumbura, aan de overkant in Burundi, levert dat grote problemen op in de haven. De boten kunnen niet meer aanleggen vanwege de rotsen die de pier blokkeren. Dat gebeurt ook met het Kivu-meer. Dat is ongeveer een meter gedaald.

Onderzoek in Burundi toonde aan dat behalve klimaatsveranderingen de boskap de grote boosdoener is.

"OMDAT ZE BETALEN"

Het Tanganyika-meer is een microklimaat waarin de bossen rondom het meer het water vasthouden en weer teruggeven aan het meer. Door jarenlange ontbossing werkt dit systeem niet meer.

Voor het Kivu-meer heeft men een tweede verklaring: door de uitbarsting van de vulkaan bij Goma in 2002 zou er een scheur in de bodem ontstaan zijn waardoor het water wegloopt. Vreemd genoeg heeft niemand het over de uittocht na 1994 van Rwandezen naar de Kivu-provincies, en de radicale ontbossing die daarop volgde.

Geen water in Bukavu

Wie van Kigali in Rwanda naar Bukavu rijdt komt bovenop een heuvelrug twee borden tegen: naar het oosten een pijl met de tekst "Nile River" en naar het westen een pijl met de tekst "Congo River". Volgens deze borden zou dit dus de bron zijn voor beide rivieren.

Arme Livingstone. Als hij nog de kracht zou hebben gehad een stuk noordelijker te gaan dan Fizi, dan zou hij waarschijnlijk zijn zoektocht naar het begin van de Nijl met succes hebben kunnen afsluiten.

In de rivier Ruzizi, die het Kivu-meer en het Tanganyika-meer verbindt, staat een waterkrachtcentrale die Bukavu en de Rwandese zusterstad Cyangugu van stroom voorziet. En wat blijkt: Bukavu heeft continu stroomonderbrekingen, Cyangugu niet.

De verklaring van de elektriciteitsmaatschappij SNEL is dat de waterstand teveel gedaald is om de turbines op vol vermogen te laten werken. Daarnaast werkt de waterkrachtcentrale niet op volle kracht vanwege achterstallig onderhoud. Op de vraag waarom Cyangugu wel voldoende stroom heeft en Bukavu niet is het antwoord: "Omdat ze betalen."

En waarom betaalt Bukavu niet? De inwoners hebben geen vertrouwen in de SNEL omdat hun betalingen naar Kinshasa verdwijnen. Ze zien er niets van terug in de vorm van onderhoud. Een echte dienstverleningscrisis dus.

Geen enkele landelijke politicus heeft de dienstverlening in zijn of haar partijprogramma. De lokale politici echter wel. Er is een ingenieur die campagne voert met de slogan "*iedereen water en elektriciteit.*"

Het is een voorbeeld van de tegenstellingen tussen lokaal en nationaal niveau, en van een proces dat na de verkiezingen zou moeten beginnen: het opzetten van publieke diensten en het professionaliseren van een ambtenarenapparaat dat loyaal is aan de dienstverlening en niet aan de politieke partij die het baantje heeft bezorgd.

Bemba eist zijn geld terug

Baraka, 30 juli 2006

René Roemersma

Baraka, zaterdagavond om een uur of negen. Het geroezemoes neemt toe, we besluiten een kijkje te gaan nemen. Voor het stembureau voor de gerepatrieerde Congolezen uit Tanzania zitten de eerste mensen al in afwachting van de officiële opening, de volgende ochtend om zes uur. De sfeer is gemoedelijk, veel vrouwen met kinderen.

Waarom ze zo vroeg zijn? Zijn ze bang niet aan de beurt te komen? Integendeel, maar als gerepatrieerde vluchteling hebben ze zich in Baraka moeten laten registreren als kiezer terwijl ze er niet wonen. Een vrouw met kind was al drie dagen lopend onderweg. Ze woont op 80 kilometer afstand van Baraka. Een andere vrouw had een dag in een *pirogue* op het Tanganyika-meer gezeten, want waar ze woont zijn geen wegen of auto's. Geen ongevaarlijke bezigheid overigens: kortgeleden zijn zes mensen verdronken vanwege een *tempête*, een storm die plotseling opsteekt boven het meer.

De volgende ochtend om zes uur is het dan zover, de bureaus gaan open. Er zijn maximaal 600 stemmers per bureau. De onafhankelijke kiescommissie heeft berekend dat iedere kiezer 5 minuten nodig zal hebben en dan zou het moeten lukken de stemming om vijf uur 's middags af te sluiten.

"EET ONS OOK OP!"

Jammer, maar er zijn iets te veel analfabetische stemmers om dat schema te halen. Maar omdat niet alle 600 stemgerechtigden op komen dagen, kan het stembureau om half zeven dan toch dicht. De laatste paar uur begon het geduld ook wel op te raken, verergerd door een verkiezingsfunctionaris die had geprobeerde mensen twee keer te laten stemmen.

De aanwezige politie is dik tevreden; ze hebben gloednieuwe uniformen gekregen. Dat ontlokt bij een van hen: "Weg met de rebellie. Moet je ons eens kijken met deze nieuwe uniformen. Iedereen stemmen!" In zijn pistoolholster steekt een kittig notitieblokje in plaats van een Walther PPK.

Waarnemers genoeg

Tijdens het stemmen tellen zijn er getuigen van politieke partijen, van de kerk en van Congolese en internationale waarnemers. Ook heeft de kiescommissie bedacht dat 'de bevolking' getuigen moet leveren voor het tellen. Daarom zijn de laatste vijf mensen op de kieslijst de 'volksgetuigen'. Het stemlokaal is die dag nog niet zo vol geweest als tijdens het tellen: 16 waarnemers en getuigen plus vijf mensen van de kiescommissie in een lokaaltje van vijf bij vijf. Ieder biljet wordt getoond en de keuze wordt aangeduid met een cijfer. Als het ongeldig is wordt de reden verteld, en of de dames en heren getuigen het daarmee eens zijn. Na vier uur tellen worden onze ogen loodzwaar.

Na een rondje bellen elders in het land wordt het plaatselijke beeld bevestigd: overal is het rustig en op wat kleine incidentjes na is er niets ernstigs gebeurd. De volgende ochtend beginnen de speculaties, wie er gewonnen heeft, of er in één ronde een president zal komen of toch net niet. Er lijkt een lichte voorkeur voor een winnaar in de eerste ronde. Je moet natuurlijk nog afwachten wat de getuigen van de politieke partijen terug rapporteren maar het zal toch moeilijk worden voor een verliezende kandidaat om 'fraude' te gaan roepen. Maar ook hier is het voorzichtigheid troef, lang niet alle rapporten zijn binnen en de media zijn heel voorzichtig met openlijke speculaties en baseren zich alleen op wat journalisten hebben waargenomen.

Smadelijke aftocht

Terug in het hart van de 'synergie der media' in Bukavu gonst het van activiteit. De journalisten hebben veel lol en de geintjes zijn niet van de lucht. Zo is er het verhaal hoe Jean Pierre Bemba ontvangen is in Bukavu.

De Mai Mai had een bijeenkomst in het stadion gepland maar toen de grote chef Bemba onaangekondigd de stad bezocht legde die beslag op het stadion. Toch verschenen ook de Mai Mai op de *rally* van Bemba. Met een dramatische geste vroeg Jean Pierre de menigte wat hij kon doen voor de mensen in Bukavu, waarop grote groepen begonnen te roepen: *"Eet ons ook op!"* Een niet mis te verstane verwijzing naar de veronderstelde pygmeeënpicknick die JP zich zou hebben laten voorschotelen tijdens zijn veldtocht in de Centraal Afrikaanse Republiek, eind 2002. Een smadelijke aftocht uit het stadion was zijn lot. Grote lol in Bukavu.

Het doet me denken aan een monument waar we eerder langskwamen. Net voor de splitsing met Bujumbura en Bukavu staan vier soldaten in krijgshaftige houding. De vijfde ontbreekt. Dat was Mobutu, maar die is er af getrokken. Het monument herinnert aan een veldslag tussen Mobutu en Laurent Kabila en dateert van voor de staatsgreep in 1997. Officieel heeft Mobutu de slag gewonnen, maar iedereen weet dat Mobutu zich daar onder een brug verscholen heeft voor Kabila. Het heeft veertig jaar geduurd voordat de mensen hier openlijk grapjes over durfden te maken.

Verkeerd afgeleverde stembussen op weg naar het juiste kieslokaal.

Het feit dat de rover Bemba in het stadion van Bukavu met humor ‘bekogeld’ wordt, stemt optimistisch. Bronnen melden dat hij zijn lokale partijsecretaris op staande voet heeft ontslagen en zijn campagnegeld teruggeist.

Geen ja, geen nee

Lubumbashi, 30 juli 2006

Jolien Schure

Vandaag is het de dag van de verkiezingen. Ik zie een jong koppeltje dat op één fiets voorbijraast en naar iedereen in het dorp roept dat ze op weg zijn: “*We gaan stemmen. Tot later.*” Een man rijdt na het stemmen met zijn zelfgeknutselde rolstoel naar huis, 10 kilometer verder. Een ouder echtpaar laat zich maar moeilijk laat scheiden als ze ieder afzonderlijk in het kartonnen stemhokje hun vingerafdruk achter de kandidaat van hun keuze plaatsen.

In Lubumbashi en Kipushi zijn de stembureaus dicht bij elkaar geplaatst. In de afgelegen dorpen, in de buurt van de Zambiaanse grens, zien we mensen die tientallen kilometers te voet afleggen. Sommigen staan er al vanaf 4 uur ’s morgens.

Vanzelfsprekend

De oranje en witte stembussen worden naar buiten gedragen. Het midden is van doorzichtig plastic. Ik moet denken aan de bezorgde kandidaat die ik eerder sprak. Hij had uitgevonden dat in zijn stad (met veel kandidaten) de stembiljetten zoveel pagina’s beslaan, dat er maar 210 in een bus passen. “*Als er maar genoeg reservebussen zijn.*”

***"ALS ER MAAR GENOEG
RESERVESTEMBUSSEN ZIJN"***

De lege stembussen worden nu getoond aan de wachtende kiezers, aan de binnenkant en op de kop. De baas van het stembureau spreekt de groep toe. *"Zien jullie? Helemaal leeg."* De bussen worden verzegeld, het stemmen begint.

"Votre vote est votre secret." De medewerkers van het stembureau moeten niet alleen zorgen dat het proces gladjes verloopt. Voor veel Congolezen is het de eerste keer dat ze tussen zoveel kandidaten kunnen kiezen. Voor de analfabeten is er op het stembiljet een foto afgebeeld van iedere kandidaat. Maar er blijken ook kiezers te zijn die hun kandidaat nooit hebben gezien en slechts de naam kennen. Iedere kiezer krijgt uitleg: *"Dit keer is het geen ja of nee, zoals bij het referendum in 2005. Vandaag moet je kiezen voor één van de kandidaten op de lijst."* Een man vertelt me over vroeger: *"We hebben altijd al gestemd. Ook in de tijd van Mobutu. Op partijbijeenkomsten of voor zijn kandidatuur. Dat waren altijd Ja/Nee stemmingen, ook omdat hij de enige kandidaat was. Ooit was ik nog aan het stemmen, toen tegelijkertijd de 100% Ja-uitslag al op de radio bekend werd gemaakt."*

Lange rijen kiezers in de vroege ochtend.

Bij de stembureaus in en rondom Lubumbashi is de sfeer kalm en vertellen de mensen het vanzelfsprekend te vinden dat ze zijn gekomen: *“Het is onze plicht om te gaan stemmen, we hebben genoeg van de misère, nous votons pour un nouveau Congo”*. Bij het bureau van de kiescommissie in Kipushi staat een groepje boze mensen die niet mochten stemmen omdat ze elders geregistreerd staan. De voorzitter probeert het uit te leggen, maar dat valt niet mee. *“We zijn van ver gekomen, en nu gaat onze stem verloren.”*

Tot diep in de nacht

In de ‘Cité’ sluit het stembureau precies om vijf uur ’s middags. De kiezers waren vroeg en iedereen heeft kunnen stemmen. Nu worden de voorbereidingen getroffen om van het stembureau een telbureau te maken. De voorzitter vertelt dat de vijf laatste stemmers, die officieel gevraagd zijn om te assisteren bij het tellen van de stemmen, voor de eer hebben bedankt en zijn vertrokken. Een handjevol medewerkers van het stembureau staat voor de immense klus om alle stemmen te verwerken.

Tellen, tellen, tellen, in de schaars verlichte ruimte. De werknemers van het stembureau blijken de hele dag nog niets te eten te hebben gehad. *“We zullen sterven van de honger.”* Brood, sardientjes en frisdrank worden aangerukt om de moed er in te houden, maar het wordt steeds later. Diep in de nacht vallen de mensen één voor één in slaap en de vrouw naast me schuift me een doos toe. Om vijf uur ’s ochtends maakt de voorzitter iedereen weer wakker: *“Jullie liggen als een stel daklozen op jullie karton. Vooruit, aan het werk, anders krijgen we die stemmen nooit geteld.”*

Het zal nog tot in de middag duren voor de resultaten van dit stembureau op de muren worden getoond. Daags erna feliciteren de waarnemingsmissies Congo en de kiescommissie met het rustige verloop van de verkiezingsdag. Op de straat en op de televisie wordt druk gespeculeerd. Het zal nog een paar weken duren voor de resultaten uit heel Congo zijn verzameld en de uitslagen bekend zijn.

Kinshasa is de hotspot

Baraka, 2 augustus 2006

René Roemersma

Tijdens de verkiezingen was het in het hele land min of meer rustig en grote ongeregelheden bleven uit. Vooraf ging men er vanuit dat de problemen zich in het oosten zouden voordoen. Daar zijn de VN-militairen van MONUC* na de verkiezingen in de hoogste staat van paraatheid gebleven.

Maar de echte problemen blijken plaats te vinden in Kinshasa. Azarias Ruberwa, leider van het RCD-Goma*, heeft het spits afgebeten door al te verklaren dat hij de verkiezingsuitslag niet accepteert.⁸ En ook aanhangers van Bemba zijn al de straat opgegaan om de overwinning op te eisen.

De speculaties zijn niet van de lucht en de spanning stijgt. Alle politieke partijen hebben hun eigen media. Officieel zijn de media onafhankelijk, maar het is een publiek geheim wie bij wie hoort. Vooral de media in Kinshasa maken zich schuldig aan stemmingmakerij.

Dubieuze afkomst

Twee hoofdthema's hebben de verkiezingscampagne bepaald. Allereerst de kwestie van de Congolese nationaliteit. Het favoriete thema van Bemba. Hij hanteert een extreem nationalistische interpretatie van de wet op de 'Congolité'. Deze wet heeft zijn tegenstander Azarias Ruberwa van een groot deel van zijn kiezers beroofd omdat veel Banyamulenge door deze wet niet mogen stemmen. Maar de kwestie is vooral bedoeld om Kabila in diskrediet te brengen. Deze 'campagne' loopt al een paar maanden en suggereert dat hij niet de biologische zoon is van Mzee Laurent-Désiré Kabila, maar een Tanzaniaan van dubieuze afkomst. Ook zou zijn hoogste opleiding die van taxichauffeur zijn en wordt hij uitgedaagd een DNA-test te laten doen om de bevolking te overtuigen dat hij de enige echte zoon is van Laurent.

Het tweede onderwerp dat steeds terugkomt is de angst voor het oosten. Die ontstond toen het stemgedrag van de kiezers duidelijk werd. De hoge opkomst in de oostelijke provincies en de massale steun voor Kabila

⁸ Tijdens de burgeroorlog was RCD-Goma de belangrijkste verzetsbeweging en kreeg steun van onder meer Rwanda. Na de oorlog was Ruberwa vice-president in de overgangsregering. De steun onder de bevolking is laag, omdat hij wordt gezien als pion van het buurland.

in Goma, de thuisbasis van Ruberwa, hebben geleid tot een nieuw fenomeen in de Congolese politiek: de angst van West-Congo om overheerst te worden door het oosten. De polarisatie in Kinshasa neemt radicale vormen aan en *Kin la Belle* is nu de hotspot.

Manipulatie

Behalve de kiescommissie heeft de hoge raad voor de media (HAM) de taak om toezicht te houden op de media. Zij moeten ingrijpen bij haatboodschappen of ander partizaan gedrag in de media. Helaas kampt de HAM met een slechte reputatie: Congolese media en politieke partijen vinden de raad partijdig, internationale journalisten zien de HAM als een censor in plaats van een onafhankelijk regulerende instantie.

Maar de internationale gemeenschap heeft ook zélf een belangrijke mogelijkheid laten lopen om de HAM goed te laten functioneren. Drie maanden voor de verkiezingen deden de HAM en de kiescommissie een voorstel voor een soort “zendtijd voor politieke partijen”. Media zouden gefinancierd worden om een eerlijke verdeling van alle politieke partijen te garanderen. Het voorstel werd afgeschoten door de internationale gemeenschap. De UNDP hield liever vast aan haar eigen - grotendeels mislukte - voorlichtingscampagne. Als het voorstel wèl was geaccepteerd, was de bevolking veel breder geïnformeerd over de verschillende politieke partijen. En dit is precies wat veel internationale waarnemers hebben genoemd als een ernstige tekortkoming van deze verkiezingen.

Dus omdat het campagnevoeren via de media niet is gereguleerd, gaan journalisten op de oude voet verder met hun ‘bruine envelop-journalistiek’: zogenaamd onafhankelijke journalisten krijgen betaald om een positief artikel te schrijven over bepaalde partijen of politici.

Wat betreft Bemba is zijn manipulatie van de media een bewuste electorale tactiek om zijn positie te verstevigen. Hij probeert zich in de toekomstige regering te vechten en zo misschien het arrestatiebevel van het Internationale Hof van Justitie te ontlopen. Daar loopt een aanklacht tegen hem wegens misdaden tegen de menselijkheid, gepleegd tijdens zijn militaire campagne in de Centraal Afrikaanse Republiek.

Met zulke leiders heb je geen vijanden meer nodig.

Geen grote praters

Bukavu, 30 oktober 2006

René Roemersma

Aan de vooravond van de tweede ronde voor de presidentsverkiezing hebben de kiezers het helaas moeten stellen zonder een publiek debat tussen de twee overgebleven kandidaten Bemba en Kabila.

Hoewel beiden publiekelijk te kennen hadden gegeven dat ze er zin in hadden, werden ze het op geen enkel punt eens. Niet over de locatie, niet over de interviewers en zelfs niet over de uitzending zelf: *live* of vooraf opgenomen, zodat er nog tijd zou zijn om de meest grove beledigingen eruit te halen.

De hoge raad van de media was als initiatiefnemer zwaar gefrustreerd, net als de Congolezen zelf. Die houden wel van een beetje spektakel. Tenslotte zou dit het debat van de eeuw geweest zijn na jaren van Mobutu-monologen en het zwijgen van Kabila senior.

Veel van de berichtgeving over de verkiezingen is politiek gekleurd.

Geen amnestie

Senior speelde overigens ook nog een kleine rol bij de tweede ronde. Vanuit diplomatieke kringen is vernomen dat het internationale adviescomité CIAT*, dat de overgang naar de verkiezingen heeft begeleid, heeft geprobeerd om beide kandidaten vooraf te laten verklaren dat ze elke uitslag zouden accepteren. Om het wat aantrekkelijker te maken moesten ze elkaar van tevoren algehele amnestie aanbieden. Bemba wilde wel, maar naar verluidt weigerde Kabila dit. Kabila heeft zich al eerder uitgesproken tegen amnestie omdat daarmee de vermoedelijke initiatiefnemers van de moord op zijn vader vrijuit zouden gaan. Met deze weigering wordt duidelijk wie Joseph Kabila verdenkt van de moord.

Maar verder is de stemming onder de bevolking hier in Bukavu optimaal. Die van de politie is minder vrolijk. Ze zijn al weken niet betaald en hebben geen extra voorzieningen gekregen voor de lange diensten die ze moeten draaien. Dus houden ze het liefst buitenlanders staande aan wie zij na een tirade een kleine *motivation* vragen, zodat ze wat kunnen eten.

De vorige keer dat dit gebeurde, leidde het tot een rel, omdat Radio Maendeleo politiemensen aan het woord liet die deze praktijk aan de kaak stelden. En toen bleek hoe het werkt: de chef ontvangt geld uit Kinshasa, maar besluit dat geld eerst te investeren of uit te lenen tegen een aardige rente. Theoretisch zou het daarna uitbetaald moeten worden. Jammer genoeg gaat er wel eens wat mis met de investeringen en moeten de soldaten en politiemensen wachten op hun geld of worden er gewoon maanden salaris overgeslagen.

Morgen is het de beurt aan de stemmers om uiteindelijk een president te kiezen, praters of niet: er zal hard gewerkt moeten worden.

Nawoord

Amsterdam, januari 2007

Wiep Bassie

De verkiezingen liggen een paar maanden achter ons. Kabila heeft na twee rondes het presidentschap gewonnen. De spanning tijdens de laatste verkiezingsronde in oktober was hoog. Aanhangers van Bemba en gewapende milities van Kabila raakten enige dagen slaags in het centrum van Kinshasa. Door ingrijpen van Europese troepen en de internationale diplomatie bleef het geweld binnen de perken. Bemba heeft zelfs de uitslag geaccepteerd. Alhoewel hij volhoudt dat de strijd oneerlijk is verlopen.

Is de Operatie 'democratie voor de DRC' nu geslaagd? De problemen voor Kabila zijn er de afgelopen maanden niet minder op geworden. Het leger valt langzaam uit elkaar en heeft steeds vaker te maken met nieuw geweld van rebellengroepen in het oosten van het land, inclusief de humanitaire tragedies die hier mee gepaard gaan. In het

westen van het land en vooral in Kinshasa wordt Kabila gezien als de buitenlander die Congo verpatst aan buitenlandse bedrijven. Afrika's jongste president zal het nog moeilijk krijgen om te regeren vanuit de stad waar hij het minste steun heeft.

Hoelang accepteren de mensen de corruptie en ordinaire zelfverrijking nog? Hoe meer ze te weten komen, hoe minder ze zullen slikken. Er zijn nog steeds enorme aantallen mensen die slecht geïnformeerd zijn, maar een gedreven groep journalisten en mensenrechtenactivisten is vastberaden om hun vak serieus uit te oefenen. Dat gaat gepaard met doodsb bedreigingen, maar ze houden desondanks vol. Van dit soort mensen moet de Congolese democratie het uiteindelijk hebben, niet van de net geïnstalleerde machthebbers.

Websites

Webdossier Congo

Dossier over de achtergronden van de verkiezingen in 2006. Ook informatie over de grondstoffen-problematiek, de persvrijheid en de geschiedenis van het land.

www.niza.nl/congo. (actueel tot december 2006).

Nieuws

allafrica.com/congo_kinshasa - Nieuws over Congo uit (inter)nationale bronnen. In Engels en Frans.

www.irinnews.org - Dagelijks nieuws van het persbureau van de afdeling noodhulp van de VN. Met aparte selectie Congo.

www.grouperavenir.net - L'Avenir (Kinshasa). Pro-Kabila.

www.lepharerdc.com - Le Phare (Kinshasa). Pro-Bemba.

www.lepotentiel.com - Le Potentiel. Onafhankelijk.

www.lesoftonline.net - Congolees weekblad Le Soft international. Franstalig. Pro-Kabila.

www.monuc.org - Website van de VN-missie in Congo MONUC. Met nieuws en dagelijks overzicht van Congolese kranten. Engels- en Franstalig.

www.radiomaendeleo.org - Nieuws uit het oosten van Congo, van Radio Maendeleo in Bukavu.

Overig

www.cei-rdc.cd - Officiële website van de onafhankelijke verkiezingscommissie. Site is zeer langzaam.

www.dsrp-rdc.org - DRSP staat voor Documents de Stratégie de Réduction de la Pauvreté. Documenten over het overheidsbeleid ter bestrijding van de armoede in Congo. Website bevat documenten en provinciale profielen. Geen officiële overheidssite. Franstalig.

www.eurac-network.org - Website van EURAC, Europees netwerk voor Centraal Afrika. Met o.a. officiële verklaring over de verkiezingen in Congo. Engels- en Franstalig.

www.fataltransactions.org - Website van internationale campagne tegen illegale grondstoffenhandel in de DRC, Angola en Sierra Leone. Engelstalig.

www.parlement-rdc.org - Website van de senaat en het parlement. Franstalig.

www.presidentrdc.cd - Officiële website van Congolese president Joseph Kabila. Franstalig.

www.societecivile.cd - Portaal van de belangrijkste maatschappelijke organisaties in Congo. Met rapporten en nieuws.

Historisch overzicht

In 1960 wordt Congo onafhankelijk van België met Patrice Emery Lumumba als eerste minister en Joseph Kasa Vubu als ceremonieel president. Als heel snel ontstaan problemen: onenigheid over de te volgen koers, muiterijen in het leger, bemoeienis van Westerse landen en een afscheiding, met steun van België, van de mineraalrijke provincie Katanga.

Lumumba wordt al snel als premier ontslagen. Hij probeert te vluchten, maar wordt gepakt door troepen van de legerchef Mobutu. Uiteindelijk wordt Lumumba in 1961 vermoord in aanwezigheid van Belgische officieren, en met medeweten van de CIA. Sindsdien wordt Lumumba gezien als martelaar en nationalistisch symbool als slachtoffer van het neo-kolonialisme.

In 1965 grijpt Mobutu de macht. Hij verandert de naam van het land in Zaïre en heeft de steun van de Verenigde Staten (VS) en België. Het land fungeert als springplank voor operaties tegen het door de Sovjetunie gesteunde Angola. Mobutu Sese Seko heerst als een dictator en gebruikt Zaïre als een persoonlijk wingewest.

Mobutu

Na het einde van de Koude Oorlog wordt Zaïre minder interessant voor de VS. En wanneer in 1997 buurland Rwanda Zaïre binnenvalt in de jacht op extremistische Hutu-milities, is dat hét sein voor anti-Mobutu rebellen. Binnen korte tijd nemen ze de hoofdstad Kinshasa in, installeren Laurent Kabila als president en veranderen de naam in de Democratische Republiek Congo.

De problemen zijn echter niet voorbij. Onenigheid tussen Kabila en zijn voormalig bondgenoten leidt tot een nieuwe opstand, ingezet door Rwanda en Uganda. Angola, Namibië en Zimbabwe kiezen vervolgens de kant van Kabila en het land wordt ondergedompeld in een burgeroorlog. Laurent Kabila wordt in 2001 vermoord en zijn zoon Joseph Kabila volgt hem op als president.

Eind 2002 sluiten regering en rebellengroepen een vredesakkoord. Het is wankel vanwege coup pogingen en hier en daar voorkomend geweld. De regering in Kinshasa heeft grote delen van het land niet onder controle, de situatie is het meest gespannen in het oosten.

In 2003 wordt een interim-regering gevormd met Joseph Kabila als president. In deze regering zitten leden van de diverse rebellengroepen, de politieke oppositie en Kabila-getrouwen. Alle grote rebellengroepen en de politieke oppositie leveren vice-presidenten. De eerste algemene verkiezingen voor een nieuwe president en parlement worden halverwege 2006 gehouden. In december volgt een tweede ronde in de presidentsverkiezingen, waarbij Joseph Kabila de winnaar is.

Verkiezingen: uitslag en partijen

33 presidentskandidaten en 267 politieke partijen hebben zich geregistreerd voor de verkiezingen in 2006. De meeste partijen zijn onbetekenend en gelden als *partis alimentaires*. Partijprogramma's zijn van weinig belang. Het gaat in de verkiezingen om de leider, etnische of regionale loyaliteiten. De partijen die er toe doen vanwege hun aanhang, financiële middelen, of militaire macht, zijn de PPRD van Joseph Kabila, de MLC van Jean-Pierre Bemba, de RCD-Goma van Azarias Ruberwa en de UDPS van Tshisekedi. De eerste drie maakten deel uit van de overgangsregering.

Uitslag

De 500 parlamentszetels zijn als volgt verdeeld:

1. PPRD: 111 (22%) (AMP: 224 zetels)
2. MLC: 64 (12,6%) (RENACO: 116 zetels)
3. Onafhankelijken: 63 (12,2%)
4. PALU: 34 (6,8%)

De overige zetels zijn verdeeld onder 70 kleine partijen.

Regionale spreiding van de belangrijkste presidentskandidaten tijdens de 1e (links) en 2e ronde.

In de tweede ronde van de presidentsverkiezing heeft Joseph Kabila 58,5% (in de eerste ronde: 44,8) van de stemmen gekregen tegenover 41,95% voor Jean-Pierre Bemba (in de eerste ronde 20,03).

De opkomst van de eerste ronde (parlement en president) in augustus was 70,5 %. Voor de tweede ronde voor de presidentsverkiezing bracht 65,36% een stem uit.

Voornaamste politieke partijen

PPRD

De Parti du Peuple pour la Réconstruction et le Développement (opgericht in 2002) is de partij van de huidige president Joseph Kabila Kabange (geb. 1971). Zij bestaat vooral uit bondgenoten van zijn vader Laurent-Désiré Kabila (1939-2001). De PPRD maakte deel uit van de Alliance de la Majorité Présidentielle (AMP) die de kandidatuur van Joseph Kabila ondersteunt. De partij steunt op de bevolkingsgroep Lubakat uit de provincie Katanga, waar Kabila vandaan komt, en op een groot deel van de mensen in Oost-Congo. Joseph Kabila heeft zich in de race voor het presidentschap overigens niet kandidaat gesteld voor de PPRD, maar als “*candidat du peuple*”.

Kabila heeft het koperrijke Katanga redelijk onder controle. Zijn presidentiële garde telt tussen de 12.000 en 15.000 man en fungeert als een persoonlijke militie. Kabila geniet bovendien de voorkeur van de internationale gemeenschap.

MLC

De Mouvement pour la Libération du Congo (opgericht in 1998) is de kleinste van de drie grote partijen en werd als rebellenbeweging door Oeganda gesteund. De oprichters bestonden uit voormalige Mobutu-aanhangers en controleerden vooral de provincie Équateur in het noord-westen. De partij is deel van de coalitie RENACO (Regroupement des Nationalistes Congolais).

De MLC staat onder de leiding van presidentskandidaat Jean-Pierre Bemba Gomba (geb. 1962). Hij was als vice-president voorzitter van de belangrijke commissie van economie en financiën. Bemba, een voormalig zakenman en financieel adviseur van Mobutu, is zeer rijk. Er hangt hem een aanklacht bij het Internationale Strafhof in Den Haag boven het hoofd vanwege grote mensenrechtenschendingen in Congo en de Centraal Afrikaanse Republiek.

RCD-Goma

De Rassemblement Congolais pour la Démocratie-Goma (opgericht in 1998) werd vroeger als rebellen-groep gesteund door Rwanda en controleerde tijdens de grote onlusten in 1998 eenderde van het land. Het was de belangrijkste verzetsbeweging. Veel Congolezen zien de partij als een pion van Rwanda, ook omdat de partij geleid wordt door een Congolees die Rwandees spreekt. Maître Azarias Ruberwa Manywa (geb. 1964), een Banyamulenge Tutsi, heeft de leiding. Ruberwa was in de regering één van de vier vice-presidenten en verantwoordelijk voor veiligheidszaken.

Het overgrote deel van de bevolking in het oosten dat geen Rwandees spreekt, ziet de RCD-Goma als ver-raders en steunt juist Kabila of de ex-Mobutist Pierre Pay-Pay. Ruberwa had geen succes in de presidents-verkiezing. De RCD-Goma zit met 15 zetels in het parlement.

RCD-ML en RCD-N

Deze rebellenbewegingen zijn afsplitsingen van de RCD-Goma en maakten deel uit van de overgangsrege-ring. De Rassemblement Congolais pour la Démocratie-Mouvement de Libération (1999) was oorspronke-lijk bondgenoot van Oeganda.

De Rassemblement des Congolais Démocrates-N (2000) wordt geleid door Roger Lumbala (geb. 1958). Zij was bondgenoot van de MLC en had als basis een klein gebied rond goud- en diamantmijnen in Isiro en Bafwasende. Beide partijen zijn inmiddels grotendeels ingelijfd door Kabila.

UDPS

De belangrijkste oppositiepartij, de UDPS (Union pour la Démocratie et le Progrès Social) onder leiding van Étienne Tshisekedi wa-Malumba (geb. 1932) deed niet mee aan de overgangsregering en ook niet aan de verkiezingen.

De UDPS heeft grote aanhang onder de bevolking van de Kasai provincies, in de hoofdstad Kinshasa en in delen van Katanga. In deze streken is men bang voor geweld tussen aanhangers van Tshisekedi en jeugd-milities of militairen van Kabila. Door niet deel te nemen aan de verkiezingsstrijd heeft Tshisekedi zichzelf politiek buitenspel gezet.

Lubumbisten

Een aantal partijen schaart zich achter het gedachtegoed van de eerste (vermoorde) president van Congo, Patrice Lumumba. Daarvan is het PALU (Parti Lumumbiste Unifié) gelukt met een klein aantal zetels in het parlement te komen. Partijleider Gizenga werd derde in de eerste ronde van de presidentsverkiezing. PALU is de derde partij in het parlement (34 zetels).

Christelijke partijen

Een aantal kandidaten heeft het christelijk gedachtegoed stevig omarmd. De twee grootste bezitten samen 18 zetels (Démocratie Chrétienne en Convention Démocrates Chrétiens).

ex-Mobutisten

- Mobutu Nzanga

Een van de zonen van Mobutu, François Joseph Nzanga Ngbangawe Mobutu (geb. 1970), van UDEMO (Union des Démocrates Mobutistes) deed mee aan de presidentiële verkiezingen. Zijn partij zit met 9 zetels in het parlement.

- Pierre Pay-Pay

Mobutu's voormalige minister van financiën en gouverneur van de Centrale Bank, Pierre Pay-Pay wa Syakassighe (geb. 1946) leidt de CODECO (Coalition des Démocrates Congolais). Deed tevergeefs mee aan de presidentsverkiezingen, maar is met 10 zetels in het parlement gekomen.

Kabila en Bemba zijn elkaars grootste concurrenten.

NiZA en de Democratische Republiek Congo

NiZA zet zich in voor democratisering van landen in zuidelijk Afrika. Wat dit betreft heeft Congo na decenia dictatoriaal leiderschap en een lange burgeroorlog een zeer jonge staat van dienst. Sinds 2002 heeft NiZA contact met journalisten en mensenrechtenactivisten die zich inzetten voor een ander, vrijer Congo.

Vrijheid van meningsuiting

Media spelen een sleutelrol bij het tot stand brengen van sociale en politieke veranderingen. Onafhankelijke media informeren burgers genuanceerd en geven hun de mogelijkheid om hun mening te uiten. In landen met vrije media is corruptie beter onder controle en worden publieke gelden meer ingezet voor de ontwikkeling van het land. In Congo werkt NiZA met verschillende journalistenorganisaties en media. Belangrijkste doelen zijn verbetering van de vrijheid van meningsuiting, uitwisseling van nieuws en informatie tussen provinciale en landelijke media en training voor journalisten en andere mensen die in de media werken.

In 2006 NiZA heeft een geruchtmakend onderzoek van o.a. Congolese journalisten gefinancierd over de moord op een journalist en de financiering van de media. Daarnaast ondersteunt NiZA de journalistenvakbond UNPC en Radio Maendeleo, een belangrijk radiostation in Oost-Congo met trainingen en opbouw.

Eerlijke verdeling van rijkdom

Congo is schatrijk aan diamanten, olie, coltan en hout. Slechts een kleine elite profiteert hier van. De mijnbouwbedrijven houden geen rekening met de rechten van mijnarbeiders en bewoners van de grondstofrijke regio's. NiZA wil niet dat de bevolking de dupe is van de eigen bodemschatten. Grondstoffen horen bij te dragen aan een rechtvaardige sociaal economische ontwikkeling. Daarom steunt NiZA lokale organisaties in de mineraalrijke provincies, die opkomen voor de belangen van de bevolking en mensen die als diamantgravers, goudzoekers of houtkappers hun brood verdienen. Zij hebben ernstig te lijden onder mensenrechtenschendingen en milieuschade door de grootschalige ontginning in hun leefomgeving.

In 2006 heeft NiZA een kritisch rapport gepubliceerd over de rol van de staat in de grondstoffensector. Het deed veel stof opwaaien in Congo zelf. Het onderzoek toonde aan dat de staat op grote schaal Congo's nationale rijkdom verkwaanselt aan buitenlandse grondstoffenbedrijven.

In Europa trekt NiZA de Fatal Transactions campagne tegen illegale grondstoffenhandel uit (vroegere)

oorlogsgebieden zoals Congo. De campagne ijvert voor openheid van zaken van de multinationals die in Congo opereren.

Verkiezingen

In het verkiezingsjaar 2006 heeft NiZA met enkele partnerorganisaties en internationale ngo's meerdere keren een zogenaamde verkiezingskaravaan georganiseerd. Zowel vooraf als tijdens de verkiezingen. Journalisten en mensenrechtenactivisten reisden naar afgelegen dorpen in het oosten van Congo om ter plekke te praten over de aankomende verkiezingen. De karavaan gaf neutrale voorlichting over hoe het stemmen in zijn werk gaat, maar vooral over het belang van deze verkiezingen. Voor de meesten was dit de eerste keer dat ze onafhankelijke informatie kregen. *En passant* werden inwoners voor de radio aan het woord gelaten over de politiek en over hun dagelijkse problemen.

NiZA is in 2006 ook begonnen om media-organisaties, journalisten en ngo's in Congo met elkaar in contact te brengen. Samen zijn acties ondernomen om urgente thema's zoals grondstoffenproblematiek onder de aandacht te brengen van brede lagen van de bevolking. Deze synergie tussen *civil society* en media in de Congo is nieuw en heeft inmiddels al veel vruchten afgeworpen.

Samenwerking tussen NiZA en Congolese organisaties

Grondstoffenproblematiek

- ASADHO - Association Africaine de Droit de l'Homme (mensenrechtenorganisatie gericht op problemen in de mijnbouwgebieden)
- CENADEP - Centre National D'Appui Au Developpement et à la Participation Populaire (landelijke ngo* met programma's voor grondstoffenproblematiek)
- GAERN - Groupe d'Appui aux Exploitantes des Ressources Naturelles (ngo gericht op kleinschalige mijnbouw in Kasai)
- NDS - Nouvelle Dynamique Syndicale (vakbond voor mijnarbeiders)
- OCEAN - Organisation Concertée des Ecologistes et Amis de la Nature (milieubeweging in Kisangani)

Media en vrijheid van meningsuiting

- Journaliste en Danger - Journalistenorganisatie gericht op verbetering van de vrijheid van meningsuiting en belangenbeharting van journalisten
- Radio Maendeleo - Community radio station in Bukavu (Oost-Congo) met regionaal bereik
- Union Nationale de la Presse du Congo - Belangenvereniging van journalisten en anderen werkzaam in de media.

Over de auteurs

René Roemersma (1958) is een ervaren consultant voor ict, media en toegang tot informatie in ontwikkelingslanden. In opdracht van NiZA heeft hij grote ict- en radio-projecten uitgevoerd in de Democratische Republiek Congo, Angola en andere landen in zuidelijk Afrika. Hij is een van de drijvende krachten achter de verkiezingskaravaan die door Oost-Congo reisde. Hij volgde namens NiZA, en als lid van een Europese delegatie van maatschappelijke organisaties, de verkiezingen in Oost-Congo.

Jolien Schure (1979) heeft als medewerker van NiZA veel projecten uitgevoerd met Congolese organisaties in de grondstoffensector. Sinds 2003 heeft NiZA diverse ngo's uit de grondstoffensector met elkaar in contact gebracht om samen te vechten tegen mensenrechtenschendingen en milieu-overtredingen in de mijnbouwgebieden. Tijdens de verkiezingen in 2006 was Jolien waarnemer in en rondom Lubumbashi, in de zuidelijke provincie Katanga.

Verklarende woordenlijst

CDCE	Cadre de Concertation de la Société Civile pour l'Observation des Élections (netwerk van maatschappelijke groepen in Congo die de waarnemingsmissie in 2006 namens de <i>civil society</i> opzetten)
CENADEP	Centre National D'Appui Au Developpement et à la Particapation Populaire (landelijke ngo die zich bezighoudt met grondstoffenproblematiek in Congo)
CEI	Commission Electorale Independente (onafhankelijke kiescommissie)
CIAT	Comité International d'Accompagnement de la Transition
DRC	Democratische Republiek Congo
EURAC	Netwerk van Europese organisaties die zich richten op het Grote Meren-gebied
HAM	Haute Autorité des Médias (hoge raad voor de media)
MONUC	Mission des Nations Unies en République Démocratique du Congo (VN-missie in de DRC)
NGO	Niet-gouvernementele organisatie
PPRD	Parti du Peuple pour la Réconstruction et le Développement (partij o.l.v. Joseph Kabila)
RCD - Goma	Rassemblement Congolais pour la Démocratie (ex-rebellenbeweging omgevormd tot politieke partij o.l.v. Azarias Ruberwa. Basis in Goma)
UDPS	Union pour la Démocratie et le Progrès Social (oppositiepartij o.l.v. Étienne Tshisekedi die de verkiezingen heeft geboycot)
UNDP	United Nations Development Programme (VN-programma voor ontwikkelingshulp)

Meer weten over Congo?

BIDOC is het Bibliotheek, Informatie- en Documentatiecentrum van NiZA. BIDOC heeft een uitgebreide collectie boeken, tijdschriften, artikelen, foto's, video's en documentatiemateriaal over zuidelijk Afrika. Journalisten, scholieren, studenten, docenten, onderzoekers en reizigers zijn van harte welkom. De medewerkers van BIDOC zijn ook per telefoon of e-mail bereikbaar voor vragen. Op verzoek sturen zij informatie zoals bronnenlijsten van de bibliotheek toe.

BIDOC is geopend van maandag tot vrijdag (10.00 - 17.00 uur). Bel of e-mail voor een afspraak (020 5206210, bidoc@niza.nl). Lidmaatschap is niet vereist. Adres: Van Diemenstraat 200 Amsterdam (vanaf half februari '07).

Verkiezingen in Congo

In 2006 vonden in de Democratische Republiek Congo (DRC) de eerste democratische verkiezingen plaats na ruim veertig jaar. Namens het Nederlands instituut voor Zuidelijk Afrika (NiZA) waren twee waarnemers aanwezig tijdens deze historische verkiezingen. De verhalen die Jolien Schure en Rene Roemersma ter plekke via een web-dagboek optekenden, zijn in dit boekje gebundeld. Ze schrijven over de logistieke *tour de force* van deze gigantische operatie, over kleurrijke *rally's*, maar ook over het twijfelachtige democratische gehalte van de verkiezingen.

Nederlands instituut voor Zuidelijk Afrika

Postbus 10707

1001 ES Amsterdam

Telefoon: +31 (0)20 520 62 10

Fax: +31 (0)20 520 62 49

E-mail: niza@niza.nl

www.niza.nl

Donaties en abonnementen: giro 26655

Overige betalingen: giro 600657

Nederlands instituut voor Zuidelijk Afrika

